

Släkten Helsing från Gravendal

Fredrik Elinder, dåvarande ordförande i Helsing släktförening.
Texten publicerades i Smedsforskaren 2004, nr 3

Vid Gravendals bruk med omnejd i sydvästra Dalarna fanns det mellan åren 1743 och 1860 25 mästersmeder som lystrade till namnet Helsing. Smedyrket gick i arv från far till son i upp till fem generationer. 1983 bildades Helsing släktförening som under de följande åren återuppbyggde räckhammaren i Gravendal. Idag visas den vattendrivna hammaren under tordönslika former.

Släktens ursprung

Den äldste kände Helsing var dannemannen Erik Nilsson Helsing (1619-1720). Han var från Laggsundet i Gåsborns socken i östra Värmland strax intill gränsen mot Dalarna. Svärfadern Håkan Larsson från Igelhöjden i Värmland nära den Västmanländska gränsen är omnämnd som förfader till Dan Andersson i Erik Hellerströms bok *Dan Anderssons härstamning*. Sonen Nils Ersson Helsing (1676-1741) var verksam som bonde och smed vid Nätsjön i Västmanland bara ett par kilometer från den värmländska gränsen. Samtliga Helsingar i smedsläkten härstammar från honom.

Namnet Hellsings ursprung är höljt i ett dunkel. Författaren och smedsläktingen Lennart Helsing har gjort ett försök att reda ut etymologin för släktens medlemmar. Andra personer med släktnamnet Helsing/Helsingius härstammar vanligtvis från Hälsingland eller Helsinges socken i Finland, men vi har inte kunnat spåra någon sådan koppling för smedsläkten Helsing. Hälsing anses kunna härledas från hals d.v.s. avsmalning, sund. Sålunda flankeras Öresundshalsen av danska Helsingör och svenska Helsingborg. Vår äldste Helsing kan alltså tagit namnet från någon avsmalnande geografisk formation i bergslagstrakten: en vild gissning skulle kunna vara ovan nämnda Laggsundet. Invandring av svedjefinnar var i full gång när våra Helsingar dyker upp men vi har inte kunnat hitta någon koppling till Finland.

Stavningen av namnet varierar mellan olika grenar i släktträdet men den vanligaste stavningen är *Helsing*. En fjärdedel stavar med ett *l* – *Helsing*. Flera andra sinsemellan orelaterade Helsingssläkter existerar i Sverige. På CD-skivan *Sveriges befolkning 1890* finns 224 vuxna personer med namnet Helsing/Helsing/Hällsing/Hälsing. Drygt en tredjedel av dessa hör till smedsläkten.

Gravendals bruk

Den bergs- och gruvdriftutbildade auskultanten vid Bergskollegium Sebastian Grave fann ett idealiskt ställe för en hammarsmedja vid Skärsjöns utlopp i sydvästra Dalarna. Tillsammans med den kände göteborgshandlanden och delägaren i Ostasiatiska kompaniet Hans Olsson Ström grundlade han Gravendals stångjärnbruk i Säfsnäs socken. Bruket privilegierades på inte mindre än sex kvadratmil skog och uppfördes gradvis 1721-1735 med masugnar vid Strömsdal och Ulriksberg samt nya smedjor vid Fredriksberg och Annefors. Det var en djärv, i sin art storartad nyskapelse i ödemarken, ovälkommen för grannar och därför ett frö till långdragna processer. Brukets kapacitet växte och på 1870-talet placerade sig Gravendal produktionsmässigt på sjunde plats bland landets järnbruk. Bruket lades ner 1909.

En smeddynasti växer fram

Ovan nämnde Nils Ersson Helsing fick elva barn varav åtta uppnådde vuxen ålder. Den näst yngste sonen, Petter Helsing (1723-1811) flyttade 1743 de 10 kilometrarna från Nätsjön till

Gravendal. Där gifte han sig med Gustava Sara Olsdotter Bock, dotter till mästersedan Olof Bock. Petter blev mästersedan vid Gravendals bruk och tre av hans fem söner äktade mästersedansdöttrar (Boström, Hübber och Hübber) och blev mästersedan vid Gravendals bruk. De tre söner Johan (1748-1829), Olof (1750-1830) och Petter (1759-1841) fick många barn som i sin tur gett upphov till de tre stora grenarna i släkten: A-grenen (61% av alla släktingar), B-grenen (29%) och C-grenen (8%). Släkten innefattar även en fjärde gren: Ättlingar till Petters brorson Johan (1751-1815). Johan som varken var smed eller Gravendalbo var alltså kusin med A-, B- och C-grenarnas stamfäder. Denna fjärde gren kallas H-grenen eftersom de flyttade till *Hjulsjö*. H-grenen utgör 2% av släkträdet.

I följande generation blev nio kusiner (födda 1773-1801) mästersedan och i nästföljande generation blev 15 sysslingar smeder, mestadels med titeln mästersedan. De flesta höll till vid Gravendals bruk medan en del verkade i Fredriksberg eller i Gustafsström på Värmlandssidan. Även om smedyrket drevs vidare av en del yngre Hellsingar tog mästersedansperioden slut efter 1860-talet. Totalt 25 Hellsingar var mästersedan vid Gravendal och några intilliggande bruk under en period av 120 år.

Släktföreningen och släktforskning

Ett flertal ättlingar till Gravendalhellsingarna har försökt reda ut släktskapen men det var först med Kurt Eklöfs ambitiösa utredning för drygt 20 år sedan som en överblick kunde fås. Som en konsekvens av publiceringen av flera svenska grenar väcktes ett intresse hos Hellsingsläkten och en släktförening bildades i samband med en stor släkträff i Fredriksberg 1983. Sedan dess har släkten träffats vart tredje år i Gravendalstrakten med några utstickare till närliggande orter. Idag har föreningen 240 medlemsfamiljer. 1985 publicerade Kurt Eklöf emigrantgrenarna och 1993 kunde föreningen ge ut *Hellsingboken* där allt tidigare och nyinsamlat material sammanställdes i en gemensam formel. För närvarande har vi initierat en ny uppdatering där både äldre grenar får växa och nytillskott introduceras. Idag har vi 3750 ättlingar till Nils Ersson Helsing från Nätsjön i vårt register. Till detta kommer alla de ingifta. Några ingifta smedsläkter är Bork, Boström, Fredbäck, Gevert, Hübber och Tångring.

Hammaren i Gravendal

Släktforskning och släkträffar i all ära, men det är ändå hammarverksamheten som är Helsing släktförenings flaggskepp. Flera år efter Gravendalbrukets nedläggning brann smedjan och hammaren utsattes för väder och vinds slitage. Detta uppmärksammades när rostiga järnrester inspekterades i samband med de första släkträffarna. Medlemmarna var rörande eniga om att släktföreningen borde försöka restaurera den gamla räckhammaren i Gravendal. En privat donation på totalt 150 000 kr var den tändande gnistan. Medlemmarna samlade in pengar, och genom frikostiga bidrag från Ludvika kommun, Stora och Metallarbetarförbundet möjliggjordes det delikata arbetet att återställa en gammal industriepok i Dalaskogarna. Släktföreningens förste ordförande Lars Helsing från Västerås skötte förhandlingarna på ett utomordentligt sätt. Börje Helsing var den som höll i den praktiska verksamheten. Ett vattenhjul roterar en väldig axel som med hjälp av stora nabbar lyfter hammarhuvudet fyra gånger per varv. Redan vid det tredje släktmötet 1989 kunde en häpen församling släktingar se kolossen i rörelse. Till det fjärde mötet hade en överbyggnad färdigställts, återigen under Börje Hellsings ledning. Hammarmuséet var fött! Sedan har Börje i gott samarbete med Gravendals Byalag fortsatt med att dra in vatten till hammaren (initialt drevs hammaren av en elektrisk motor) och nyligen har en härd byggts inne i muséet för smidesverksamhet. Varje vecka under sommaren visas hammaren i Gravendal i drift för besökande. Välkommen!

Den restaurerade räckhammaren i Gravendal före överbyggnadens tillkomst

Hammarmuséet i Gravendal